

Γνωρίζομε - μέχρι κορεσμοῦ, πού μέ τόν καιρό ὀδηγεῖ στόν παραμερισμό αὐτῆς τῆς γνώσης - τούς δυνάστες στή σημερινή 'Ελλάδα, τούς κομπασμούς καί τά μέτρα τους γιά ἀνομία, γιά διωγμούς καί πιθανῶς, ἂν οἱ σφετεριστές κρατήσουν ἄρκετό χρόνο, γιά ἐξόντωση τοῦ πνεύματος στή σημερινή 'Ελλάδα. Ὅ,τι κάνομε ἐναντίον τους εἶναι λίγο, σχεδόν τίποτε. Νά διαβάσομε ποιήματα τῶν ἐξόριστων; Διστάζομε. Τί μποροῦν νά κάνουν ποιήματα ἐνάντια στό στρατό; Φαίνεται γελοῖο, τουλάχιστο ἄσκοπο.

Ὁ συντάκτης αὐτῶν τῶν ποιημάτων, ὁ ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ, εἶναι ἓνας ἀπό τίς πολλές χιλιάδες, πού ἐξορίστηκαν στή Γιάρο καί Λέρο, καταδικασμένος σέ σιωπή ἀκόμη καί τώρα, πού βαριά ἄρρωστος βρίσκεται φυλακισμένος στήν 'Αθήνα: - ἓνας ἀνάμεσα σέ πολλές χιλιάδες, πού δέν ξέρομε τά ὀνόματά τους, καί τό ὅτι εἶναι ἓνας ἐξαίρετος ποιητής, δέν εἶναι, ἔτσι νομίζω, τό πρῶτο πού βαραίνει: ἡ ἀδικία εἶναι ἀδικία, ἀνεξάρτητα ἀπό τό χάρισμα τοῦ ἐξορίστου. 'Αλλά ἓνας ποιητής, ἀντίθετα πρὸς τίς πολλές χιλιάδες, πού τούς μεταχειρίζονται σάν ἐγκληματίες, ἔχει ἀφήσει τυπωμένο πίσω του, τί πνεῦμα εἶναι. 'Εξάλλου ξέρομε, ὅτι δέν ὑπάρχουν ἐξόριστοι μόνο στή σημερινή 'Ελλάδα' θυμόμαστε ἐπίσης τόν Σολσενίτζυν κι ἄλλους. Ζητοῦμε μέν τήν ἀπελευθέρωσή τους, ἀλλά ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀτόμου τους δέ θά σήμαινε τίποτε, ἐνόσω παραμένουν ὑποδουλωμένοι ὅλοι οἱ ἄλλοι, πού δέν τούς γνωρίζομε. 'Επειδή ἀκριβῶς εἶναι ποιητές, δέν πρόκειται γιά τό ἄτομό τους. Εἶναι μάρτυρες αὐτῆς τῆς κατάστασης. Τό ξέρουν οἱ δυνάστες, αὐτό φοβοῦνται ἐκεῖνοι πού κατέχουν κάθε ἐξουσία, ἢ τουλάχιστον αὐτό τούς ἐνοχλεῖ· διαφορετικά, ἄνθρωποι, ὅπως ὁ Γιάννης Ρίτσος, δέ θά ἦταν στή φυλακή. Γιατί ἄραγε; Δέν πιστεύω ὅτι γκρεμίζονται ἀπό ποιήματα δυνάστες, πού βρίσκονται κάτω ἀπό τήν προστασία τοῦ 6^{ου} 'Αμερικάνικου στόλου. 'Αλλά παρ' ὅλ' αὐτά τούς ἐνοχλεῖ: ὅσο διαβάσομε αὐτά τά ποιήματα καί γνωρίζομε τό Πνεῦμα καί τόν Νοῦ, πού καταδιώκεται στή σημερινή 'Ελλάδα, τόσο ἀναγνωρίζομε τήν "Ανοια, πού κατέχει τή δύναμη στή σημερινή 'Ελλάδα κι ὄχι μόνο ἐκεῖ.

Τί μαρτυροῦν αὐτά τὰ ποιήματα;

Ἀνάμεσα σ' ἄλλα πείνα, ἀλλά καί ἄνοιξη· καί ὑποταγή, τή σιωπή τῆς ἐλπίδας, ὕστερα πάλι ἀγάπη· πεθαμένους "μόνους μέσα στή λιακάδα". Σ' ἓνα ποίημα γράφει: "καί τὰ σκυλιά μας κάνουν πῶς κοιτᾶν ἄλλοῦ ὅταν περνοῦν χωροφυλάκοι". Ἐνας γελωτοποιός λέει: "λεύτερος, λεύτερος ... Λιθοβολῆστε με, κάντε ὅ,τι θέλετε· φέματα δέ μπορῶ νά πῶ". Κάνει ἐντύπωση, πόσο συχνά γίνεται λόγος γιά κλειδιά: "Κοίταξε πίσω του καχύποπτα κ' ἔχωσε τό κλειδί στήν τσέπη του. Σ' αὐτή τή στάση τόν συλλάβανε. Μῆνες τόν ταλαιπώρησαν. Ὡσπου, ἓνα βράδι, ὁμολόγησε (κι αὐτό ἀποδείχτηκε) πῶς τό κλειδί καί τό σπίτι εἴταν δικά του. Κ' ἔτσι, παρ' ὅλη τήν ἀθώωσή του, γιά ὅλους ἔμεινε ὑποπτος". Δέν εἶναι εἰδυλλιακό νά 'σαι ἄνθρωπος, ἀλλά πάντα μεγαλόπρεπο σέ "ἄσημες λεπτομέρειες", ὅπως τιτλοφορεῖται ἓνα ποίημα.

"Μαρτυρίες", ἔτσι ὀνομάζεται μιά ποιητική συλλογή τοῦ 1966· δέν εἶναι μαρτυρίες ἐνός ἀτόμου μονάχα, ἀλλά ἐνός λαοῦ σ' ἓναν τόπο, πού εἶναι ἀρχαϊκός, ἀλλά δίχως θεοῦς. Μόχθος πάνω σέ ἄκαρπη γῆ, κάψα, φτώχεια, θάλασσα, φῶς, ἓνα ἄσπρο καί πολύ σκληρό φῶς πού κάνει τόσο ἀνάγλυφη ὅλη τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, ὁμορφιά, ἀνάγκη χωρίς ἐλπίδα, ὅλ' αὐτά δέν εἶναι τοπικό χρῶμα, ἀκόμη κι ὅταν μιᾶ ἓνας φαράς, ἓνας πεταλωτής, ἓνας χοιροβοσκός, ἓνας ἀγωγιάτης μέ κάρο, μιά χωριατοπούλα: "Ἔτσι, λοιπόν, εἶναι ὕστερα κι ἀπό μιά νύχτα ἀγάπης; Ὅταν γύρισα ἀπ' τή θάλασσα εἶδα βαλμένα τὰ κομμάτια τοῦ καρποῦ πάνω στό πέτρινο πεζούλι κ' οἱ σπόροι λάμπανε στόν ἥλιο, ἀπλωμένοι ταχτικά σέ μιάν ἑφημερίδα". Δέν εἶναι διακηρύξεις τῆς ἀνταρσίας, ἀπλά καί μόνο μαρτυρίες γιά τό πῶς ζοῦν οἱ ἄνθρωποι - εἶναι κρῖμα γιά τούς ἄνθρώπους.

Ἀκόμη κι ὁ ἀναγνώστης, πού (ὅπως ἐγώ) μπορεῖ νά διαβάσει αὐτά τὰ ποιήματα μόνο σέ μετάφραση, εἶναι σέ θέση νά καταλάβει τουλάχιστο τήν ἀτμόσφαιρά τους, μιά ἀτμόσφαιρα Ἀνθρωπιᾶς· κανένα ἀπ' αὐτά τὰ ποιήματα (καί πολύ λιγότερο τό σύνολό τους) δέν εἶναι τέτοιο, πού νά μή ξεμασκαρεύει μπροστά σ' ὅλον τόν κόσμον τήν Ἐξουσία, πού ἐξορίζει αὐτή τή φωνή, σά μιά Δύναμη ἐνάντια στούς ἄνθρώπους, ἐνάντια στόν ἴδιο της τό λαό, ἐνάντια στήν ἐννοια τῆς Ζωῆς πάνω σ' αὐτήν τή Γῆ.

Max Frisch

Ὀκτώβρης 1968